

HERKES İÇİN GAZETECİLİK

Korkmaz Alemdar

Ruhdan Uzun

Bu kitabın yayın hakkı İRAM YAYINLARI'na aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

HERKES İÇİN GAZETECİLİK

Korkmaz Alemdar, Ruhdan Uzun

Kapak ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: Nisan 2019, Ankara

2. Baskı: Eylül 2023, Ankara

ISBN No: 978-605-7877-13-0

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı:

Dedemat Matbaacılık

Sertifika No: 70086

Melih Gökçek Bulvarı 1447 Cadde No: 37

İvedik Organize Sanayi Yenimahalle-Ankara

Tel: 0507 932 59 30

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

HERKES İÇİN GAZETECİLİK

Korkmaz Alemdar

Ruhdan Uzun

Korkmaz Alemdar, Gazi Lisesi'ni (1965) ve Ankara Üniversitesi Basın ve Yayın Yüksekokulu'nu (1969) bitirdi. TRT Haber Merkezi'nde muhabir olarak çalıştı (1969-1970). MEB bursuyla gittiği Fransa'da (Strasbourg) doktora yaptı (1975). Yurda döndükten sonra AİTİA, Gazi ve Ankara üniversitelerinde çalıştı. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanlığı (2004-2008), UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkan Vekilliği (2004-2010) ve Radyo Televizyon Üst Kurulu üyeliği (2010-2011) yaptı. Anadolu, Galatasaray, Lefke Avrupa ve Girne Amerikan üniversitelerinde lisans, lisansüstü ve doktora dersleri verdi. Başlıca yayınları: *Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın* (ed.), Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 2. baskı, 2017; *Herkes İçin Gazetecilik* (Ruhdan Uzun ile birlikte), Tanyeri, 2013; *Tarih ve İletişim*, Ümit Yayıncılık, 2001; *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar* (ed.), Tüses-Afa, 1999; *Radyo Televizyonda Yeni Düzen* (Raşit Kaya ile birlikte), TOBB Yayını, 1993; *Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri. Haberleşme Sosyolojisinin Temelleri Üzerine Bir Deneme*, AİTİA, 1983; *İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi*, AİTİA, 1978, İLEV, 2021. Ayrıca Raymond Aron'un *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (Kırmızı, 10. Baskı, 2017) kitabını çevirdi.

Ruhdan Uzun, Ankara Üniversitesi Basın ve Yayın Yüksekokulu'nu (1989) bitirdi. Anka Haber Ajansı'nda muhabir ve redaktör olarak çalıştı (1996-1999). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora yaptı (2001). Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde (2001-2005) ve Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde (2005-2018) çalıştı. 2018 yılından beri Gazi Üniversitesi'nden ayrılan fakültelerle kurulan Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde öğretim üyesi. Başlıca yayınları: *İletişim Araştırma ve Kuramları* (Şermin Tekinalp ile birlikte), Beta, 4. Baskı, 2013; *İletişim Etiği: Sorunlar ve Sorumluluklar*, Dipnot, 3. Baskı, 2016; *Herkes İçin Gazetecilik* (Korkmaz Alemdar ile birlikte), Tanyeri, 2013; *Etkili İletişim*, Lisans, 2010. Ayrıca, UNESCO Kitle İletişim Bildirgeleri, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 2010 ve Gazeteciler Cemiyeti, 2021 adlı çeviri kitabı vardır.

İÇİNDEKİLER

3. BASKI İÇİN ÖNSÖZ	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GAZETECİLİĞİN TEMEL UĞRAŞI: MERAK VE MERAKIN

GİDERİLMESİ	29
1. Bilgi edinme ve araştırma	32
A. İnternette bilgi edinme ve araştırma	35
a) Sanal kütüphaneler	37
b) Wiki'ler	40
c) Arama motorları.....	46
ç) Sözlükler.....	48
d) OSINT araçları.....	53
B) Yerinden haber toplama	61
a) Basın toplantıları ve açıklamaları	62
b) Mitingler, protesto gösterileri	67
c) Düzenlenmemiş olaylar.....	69
C) İnsanlarla konuşma	70
Ç) Yazılı, sesli, görüntülü belgeler.....	76
D) Kitle-kaynak yöntemi	81
E) Merak gideren görseller: fotoğraf ve film	82
a) Haber fotoğrafları	83
b) Haber filmleri.....	95
c) İnsansız hava araçlarının (drone) kullanımı.....	102
2. Hassas ilişkiler: Gazeteci-haber kaynakları	103

II. BAŞKALARININ MERAKINI GİDERME:

HABERİN YAZILMASI VE YAYILMASI	117
1. Merak gidermenin kuralı: 5N1K	117
2. Haberin görsel tasarımı.....	137

A) Sayfa düzenlemesi (mizanpaj).....	137
B) WEB sayfası tasarımı	148
3. Haber yayma biçimleri	149
A) Geleneksel haber yayma: gazete dağıtımı	150
B) Haber yaymada yeni olanaklar	152
C) Sosyal medya.....	156
Ç) Fotoğraf/video paylaşım siteleri	170
D) Yeni medya ve canlı yayınlar.....	172
4. İnternette güvenilir enformasyon	173
A) Türkiye’de güvenilir enformasyon örnekleri	182
B) Enformasyon doğrulama siteleri	183
5. Merak giderirken dikkat edilecek noktalar	184
A) Yasal çerçeve.....	184
a) Basın yasası	185
b) İnternet yasası	188
c) Türk Ceza Kanunu	189
ç) Terörle Mücadele Kanunu.....	192
d) RTÜK yasası.....	193
e) Telif hakları	195
B) Etik	199

İKİNCİ BÖLÜM

I. HERKES İÇİN YARARLI BİLGİLER	207
1. Önce tarih, gazetecilik tarihi	208
2. Gazetenin vatanındaki gelişmeler	210
3. Türkiye’de basının tarihi	215
A) Osmanlı dönemi: Ülke sorunlarına duyarlı mücadeleci basın dönemi	217
B) Cumhuriyet’in ilk yıllarında basın	218
C) İkinci Dünya Savaşı sonrasında basın	227
Ç) 1980 sonrası gelişmeleri.....	235
4. Batı’daki gelişmeler ve gazetecilik türleri	245
A) Joseph Pulitzer	246
B) William Randolph Hearst	247
C) Yellow Kid ve sarı gazetecilik.....	249
Ç) Magazin gazeteciliği	253
D) Paparazzi gazeteciliği	257
E) Araştırmacı gazetecilik	258

F) Fikir gazeteciliği	267
G) İliştirilmiş (embedded) gazetecilik	269
Ğ) İnternet gazeteciliği	271
H) Yurttaş gazeteciliği	273
I) Veri gazeteciliği	278
İ) Robot gazetecilik	279
J) Girişimci Gazetecilik	281
5. Gazeteciliğin ayrılmaz parçası olarak etik	282
6. Haber örgütleri	289
A) Gazete kuruluşları	290
B) Radyo kuruluşları	291
C) Televizyon kuruluşları	292
Ç) Haber ajansları	293
7. Türkiye’de gazete dağıtımı	296
8. Gazetecilerin çalışma koşulları	311
A) Gazetecilerin ekonomik ve sosyal hakları	311
B) Dokuz Patron Olayı ve Basın Gazetesi	316
9. Türkiye’de gazetecilerin çalışma koşulları	319
A) Havuz sistemi	319
B) Tatiller	320
C) Sendikasızlaştırma	321
Ç) İşsizlik	321
D) Stajyerlik	323
E) Ücret farklılıkları	323
F) Taşeronlaşma	323
G) Basın Kartı ve sağladığı olanaklar	324
H) Yeni gelir modelleri	324
10. Basın meslek kuruluşları	325
FARKINDA OLUNMASI YARARLI KAYNAKLAR	329
DİZİN	339

3. BASKI İÇİN ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesi ertesinde büyük özverilerle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını kutluyoruz. Kurtuluş Savaşı'nda Türk halkına ve silah arkadaşlarına önderlik eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gerçekleştirilen onca işten sonra en büyük eserinin Cumhuriyet olduğunu söylemişti. 100. yılda öngörülen değişimlerin tamamlandığını söylemek zor; tersine büyük Nutku'nun sonunda Cumhuriyet'i emanet ettiği gençlere ileride karşı karşıya kalabilecekleri tehlikeler konusunda yaptığı uyarılar güncelliğini koruyor.

Böyle bir zamanda gazetecilik üzerine düşünmek daha da önemli çünkü Gazi Mustafa Kemal Atatürk bütün yaşamı boyunca kamuoyuna ve basına çok önem verdi. Halkın desteği olmadan hiçbir girişimin başarılı olamayacağına yürekten inanıyordu. Bu destek sadece halkın bilgilenmesi sayesinde gerçekleşebilirdi. Bu nedenle Kurtuluş Savaşı boyunca gazete yayınlanmasına önem verdi. Matbaa, kâğıt, mürekkep sıkıntısına rağmen İradei Milliye, Hakimiyeti Milliye Türk halkına haber ve moral vermek için yayınlandı. Mustafa Kemal gazetecilerle sık sık bir araya geldi, onları dinledi ve gelişmeler konusunda bilgi verdi. Kurtuluş Savaşı ertesinde iletişim politikaları olağanüstü bir öngörü ve beceriyle oluşturuldu: Anadolu Ajansı (1925) ve Radyo (1927) özerk bir yönetime sahip anonim şirketler olarak kuruldu. Özerklik bu yayın kuruluşlarının siyasal iktidar ve bürokrasinin baskılarına karşı koymasını sağlayacaktı. Gazetecilerin eğitilmiş olması koşulu 1931 basın yasasına konuldu. Eğitilmiş gazeteci mesleğine sahip çıkacak ve kamu çıkarlarını ön planda tutmayı meslek ilkesi

olarak görecekti. Son olarak gazetecilerin örgütlü bir yapıya sahip olması ilkesi getirildi. 1938 yılında kabul edilen Basın Birliği Yasası gazetecilerin patronlar karşısında güçlü olmasını sağlayacaktı. Aradan geçen zamanda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bunların hepsi unutuldu/unutturuldu. Özerklik siyasal iktidarların en büyük kâbusu oldu; uygulanmadı, kaldırıldı. Gazetecilerin iyi eğitilmiş olması ne patronların ne de gazetecilerin hoşuna gitti; orta öğretim yeterli görüldü. Meslek örgütü (Basın Birliği) basın patronları ve onlara destek olan siyasetçiler eliyle ortadan kaldırıldı. Gazetecilik hemen herkesin, hiçbir kurala, eğitime bağlı olmadan yapabileceği bir meslek haline getirildi. Cumhuriyet yönetiminin basın için öngördüklerini unuttuğumuz için bugün ciddi sorunlarla karşı karşıyayız. İnsanların ihtiyaç duydukları bilgileri gazetelerden, radyolardan, televizyonlardan ve yeni yeni kullanmaya başladıkları internetten elde etme olanakları çok sınırlı. Doğru bilgi, doğru haber olmadan sağlıklı bir toplum yaşamı kurulamayacağına göre iletişim politikalarını gözden geçirmek zorundayız. Bu kitap bu yüzden tam zamanında yeniden basılmaktadır. Gazetecilik nitelikli bir meslek haline gelmeden yönetimin dürüst, insanların mutlu olmasına olanak yoktur.

ÖNSÖZ

Uzun bir süredir gazetenin ve gazeteciliğin sonunun geldiği konuşuluyor. Bunun önemli bir nedeni kapanan gazete ve işsiz kalan gazeteci sayısının artmasıdır. Sektördeki bunalım bu işin artık geleceğinin olmadığı düşüncesini güçlendirdi. Karamsarlığı teknolojik gelişmelerin körüklediği de bir gerçek. Son yıllarda internet teknolojisi ve uygulamalarındaki gelişmeler bilgi ve görüntü paylaşımını olağanüstü bir biçimde kolaylaştırdı. Olan biteni aynı gün televizyon ekranından izlemeye ya da ertesi gün ayrıntılı biçimde gazetede okumaya alışkın insanlar cep telefonlarından anında haberdar olmaya başlayınca televizyon haberlerinin ve gazete satın almanın önemi kalmadı. Bu eğilimin ABD'den başlayarak Batı'ya ve öteki ülkelere yayılmasıyla artık alışılan biçimiyle gazeteciliğe gerek kalmadığı düşünülmeye başlandı.

Konu büyük olasılıkla daha gündemde kalacak çünkü geleneksel (kâğıda basılı) gazeteciliğin yaşadığı sorunlar ve internet teknolojisinin baş döndürücü gelişimi sürüyor. İki yüzyılı aşkın bir süreçte yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç haline gelen, televizyonla rekabetten yara alsa da ayakta kalmayı başaran basın (gazetecilik) mesleğinin sonu gerçekten geldi mi? O olmadan gelişmeleri nasıl öğreneceğiz? Herkes gazetecilik yapabilir mi? Yapmalı mı? Gazetecilik mesleği üzerine düşünmeye başlarken bu önemli sorulara yanıt bulmaya çalışmakta yarar var.

Gazetecilik, olan bitenle ilgili haberlerin sesli, görüntülü ya da basılı biçimde okuyucuya/izleyiciye ulaştırılması işidir. Bugün bu biçimi hâlâ sürüyor ama gelişmeler gazeteyi sayısal (dijital) hale getirdi. İnsanlar gazeteleri cep telefonlarından,

bilgisayarlarından okuyabiliyorlar. Bu gazeteciliğin her zaman önem verdiği haberin hızlı ve eksiksiz biçimde iletilme olanağını geliştirdi. Gazetecilik düne kadar ulaşım (otomobil, tren, uçak) ve iletim (telgraf, telefon, faks) olanaklarını kullanarak bunu yapıyordu. Bugün internet ve uygulamaları gazetecilerin işini çok kolaylaştırdı ama aynı zamanda ona ciddi bir rakip olmaya başladı. Gazeteci olmayan insanlar da tanık oldukları bir kazayı, terör olayını anında duyurma olanağına kavuştular; muhbirlik yapmaya başladılar. Muhbir (haber getiren ya da ihbar eden) önemlidir ama muhabir (haber yazan) daha önemlidir çünkü haberi sistemli olarak toplayan ve yazan kişidir. Yaptığı işin adı da gazeteciliktir; kuralları, gelenekleri olan bir iştir. Teknolojik gelişme sayesinde herkes haber verme olanağına kavuşmuş olsa da bu herkesin gazeteci olduğu anlamına gelmez. Gelişmeler gazetecilik mesleğinin sonunu getirmekten çok, farklı bir biçimde önemini koruduğunu göstermektedir. Çünkü günümüz olaylarını anlayabilmek, doğruyu yanlıştan ayırt edebilmek için bu işi yapmak üzere yetişmiş insanların varlığına ihtiyaç vardır. Bunlar gazetecilerdir; neyin ne olduğunu, neden olduğunu onlar araştırır, bilir ve açıklarlar. Bir hekim, bir iktisat profesörü, bir siyasetçi, sendikacı, öğretmen, bir emekli ya da ev kadını işini iyi bilir ama yaşadığı dünyada olan biteni gazetecilerin yazdıklarından/anlattıklarından öğrenir. Gazeteci olmasa kimsenin hiçbir şeyden haberi olmaz; insanlar dedikodulara ve söylentilere muhtaç hale gelir.

Böylesine önemli bir mesleğin iyi öğrenilmesi ve yapılması gerekir. Herkes gazeteci olacaksa herkesin mesleği öğrenmesini sağlamak gerekir. Batı'da herkesin gazeteci olması teknolojik gelişmelerin yarattığı olanaklarla gündeme gelse de yarattığı sonuç siyaset ve sermayenin medya dünyasındaki denetiminin artmasıdır. İşini kaybeden, kaybetme kaygısını taşıyan gazetecilerin bağımsız yayın politikalarını desteklemelerini beklemek zordur. Ama işin ilginç yanı Batı'da teknoloji-

nin etkisiyle ortaya çıkan herkesin gazeteci olması durumu Türkiye’de 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve günümüze kadar süren bir uygulamadır. Bizdeki durum teknolojik gelişme ile değil, gazeteciliği meslek olarak düzenleyen Türk Basın Birliği (1938) yasasının yürürlükten kaldırılması ile ortaya çıkmıştır. 1946 yılından itibaren Türkiye’de isteyen herkes hiçbir kurala ve örgüte bağlı olmadan gazetecilik yapabilmektedir. Niyeti, olanağı ya da tanıdığı olan gazeteci olabilir. Bu nedenle iletişim alanındaki sorunların çözümlenemesinde bütün sorumluluğu tamamen siyasal iktidarlara yüklemek yanlıştır. Haber vermek yerine akıl vermenin ön plana çıktığı bir gazetecilik anlayışı gelişmeleri merak eden, açıklayan, soru soran gazeteciliği köreltmıştır. 2013 yılında Gezi Parkı olaylarının yaşandığı sırada pek çok gazete ve televizyon kanalı olayları görmezlikten gelince gençlerin gelişmeleri *Twitter* ve *Facebook*’u kullanarak paylaşması herkesin gazeteci olabileceği düşüncesini yarattı. Bu süreç çok uzun sürmese de belleklerdeki yerini aldı. Dünyada teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni iletişim ortamında gazeteciliğin geleceği sorgulanırken Türkiye’de gazeteciliğin geleceği, haberi görme/duymama/vermeme nedeniyle tartışılır oldu. İnsan her yerde, her zaman habere, bilgiye ihtiyaç duyar. Yani gazetecilik her zaman önemli bir meslektir ve öyle kalacaktır. Nasıl yapıldığı önemli değildir. Bilinen yöntemlerle yazılı, sözlü, görüntülü ya da internet ortamında olabilir ya da bugün bilmediğimiz bir yöntemle de gerçekleştirilebilir ama önemli olan insanlara haber vermesidir. Bu önemli etkinlik hiçbir zaman denetimden uzak olmamıştır. Siyasal iktidarların denetimine zamanla sermaye gibi bir başka güçlü denetim daha eklenmiştir. Bu iki büyük gücün haber/gazetecilik üzerindeki denetimi hiçbir zaman ortadan kalkmayacak gibi görünmektedir. Onların yarattığı sorunların çözümü ancak gazeteciliğin doğru dürüst öğrenilmesi ve yapılması ile aşılabılır.

Türkiye’de de gazetecilikle ilgili önemli sorunlar olduğunu biliyoruz. Bunların bir bölümü ülkemizin koşullarından kaynaklanmaktadır. Bunda siyasetçilerin, akademisyenlerin hatta gazetecilerin rolü vardır. Gazetecilik eğitiminin tarihi bile bu sorumlulukları ortaya koyacak örneklerle doludur. Gazeteciliği önemseyen, gazetecinin bilgili olmasını sağlama-ya çalışan iktidarlar olduğu gibi bu konuyu göz ardı eden iktidarlar da olmuştur. Gazetecilik mesleğine sahip çıkmaya çalışan meslek örgütleri olduğu gibi gazeteciliğin bir meslek olmadığını düşünen gazeteciler de vardır. Gazeteci yetiştirmeyi çok önemseyen akademisyenler olduğu gibi iletişim eğitiminin kalitesini dert etmeyen çok sayıda akademisyene de rastlanabilir. İletişim eğitimi veren kurumlara önem veren, mezunlarına iş olanağı yaratan gazete yöneticileri olduğu gibi, eğitimin rolünü küçümseyen, fakültelerin verdiği eğitimi birkaç ay içinde kendisinin yapabileceğine inanan yöneticiler de vardır. Geldiğimiz noktada herkes kendi gazetecisini yetiştirme çabası içine girmiş görünmektedir. Gazetecilik eğitimi adeta “işportaya” düşmüştür. Bunlar çok özette bizim yarattığımız ve çözemediğimiz sorunlardır. Ama bu sorunların tamamen bizden kaynaklandığını sanmamız yanlış olur. Uluslararası gelişmelerin de sorunların ortaya çıkmasında önemli katkıları vardır. Yeni iletişim teknolojileri artık herkesin gazeteci olabileceğini düşündürmektedir. İnternet bağlantınız varsa dünyanın neresinde olursanız olun “haber” yazabilir ve bunu başkalarıyla paylaşabilirsiniz. İşte o yüzden yeni bir çağa “Herkes İçin İletişim” çağına giriyoruz. Bu ABD’de sağlanan teknolojik gelişmeler sayesinde uluslararası örgütler (UNESCO) tarafından desteklenen bir politikadır. Bunların basit, sıradan gelişmeler olduğunu sanmak saflık olur. George Orwell’in yıllar önce yazdığı romanı 1984’de öngördüğü gibi, her şeyi izleyen/denetleyen/yönlendiren “Ağabey” artık gerçektir. Nitekim Gezi Parkı olayları yaşanırken Amerikalıların Prism adı verilen bir programla *Facebook*’u, *Twitter*’i, bütün

sosyal ağıları, *Google* ve *Microsoft*'u, ne kadar elektronik posta servis sağlayıcı varsa hepsinin sunucuları üzerinden herkesi izleyebildikleri ortaya çıktı. ABD hükümeti elektronik denetimini açığa çıkartanları acımasız biçimde cezalandırma çabası içine girdi. ABD'nin müttefiklerini bile dinleme/izleme çalışmalarına açıkça karşı çıkabilen tek ülke Almanya oldu. Daha yakın zamanda (2018) Cambridge Analytica adlı bir danışmanlık şirketinin *Facebook* kullanıcı verilerini farklı amaçlar doğrultusunda kullandığı ortaya çıktı. Amerikan Kongresi konuyu soruştururken, *Facebook* kurucusu ve yönetim kurulu başkanı Mark Zuckerberg'i ifade vermek üzere çağırıldı. Gazeteler soruşturma kurulu üyelerinin bu önemli konuda Zuckerberg'e doğru dürüst soru sormadıklarını, adetleri olduğu gibi onu terletmediklerini yazdılar. *Facebook*'un patronu verilerin kullanımını denetlemede çok katı davranmadıklarını belirtip özür diledi. Konu kapandı. Yaşanan "kaza"lar internetin ABD hükümeti ve onun izin verdiği şirketler tarafından farklı amaçlarla kullanıldığını düşündürüyor. Ama genellemelerin ötesinde her olayın araştırılması ve kanıtlanması gerekiyor. Bunun zaman alması, bazen çok zor olması gerçeğin açığa çıkmasını geciktiriyor. Bu nedenle de her türlü yalanın rahatlıkla söylenebildiği günümüz dünyasında olan biteni anlamak, açıklamaya çalışmak için gazetecilere çok iş düşüyor. Olayların bir boyutunu ortaya koymak için "muhabir" önemlidir ama olayları açıklayabilecek iyi yetişmiş gazetecilere ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle gazeteciliğin "adam gibi" öğretilmesi gerekiyor. Yaptığı işin anlamını bilen, bildiği ölçüde sahip çıkan, doğru yapan, yaptıkça ün ve para kazanan gazetecilerin yetiştirilmesi gerekiyor. Bu kitabın amacı da budur. Toplumsal gelişmelere ilgi duyan, merak eden, soru soran ve yanıtları anlaşılır bir biçimde öteki insanlarla paylaşan insanların/gazetecilerin yetiştirilmesi. Bu konuda atılan her olumlu adım toplumun geleceği için güvence olacaktır.

GİRİŞ

Gazetecilik, iletişim tarihinin 18. yüzyılda ortaya çıkıp gelişen evresidir. Batı Avrupa'da doğmuştur. Kapitalizmin geliştiği ülkelerde güçlenen yeni sınıfın, burjuvazinin, gereksinim duyduğu haberleri sağlayabilmek için yaratıldığını biliyoruz. Başlangıçta içeriği zayıf ve yetersizdi. Kitapla kıyaslandı ve küçümsendi. Tıpkı çok sonra televizyonun da gazeteye kıyasla yetersiz bulunması ve "aptal kutusu" olarak nitelenmesi gibi.

Gazeteciliği geliştiren ve etkili bir iletişim aracı haline getiren 19. yüzyılın ulusal ve uluslararası çalkantıları, teknolojik iyileşmeler, okuryazarlığın artması gibi pek çok toplumsal etken oldu. Akılda tutmakta yarar olan önemli nokta şu: Bütün iletişim araçları gibi, gazetecilik de toplumsal gelişmenin ürünüdür. Toplumun örgütlenme biçimi, geliştirdiği teknolojiler gazeteciliği belirleyen önemli etkenlerdir. Gazetecilik burjuva demokrasisi ile gelişti ve onun olmazsa olmaz parçası haline geldi. Bu nedenle Batı dünyasında basın dördüncü güç ve kamusal bir etkinlik olduğuna yürekten inanılır, çünkü demokrasinin iyi işleyebilmesi için yurttaşın gereksinim duyduğu haberleri, bilgileri onun aktarması beklenir.

Böyle olması basına ilişkin kuşkuları ortadan kaldırmaz çünkü gazeteyi başından beri sermayenin ve siyasal iktidarın denetlediği bilinir. Demokrasinin onsuza olmayacağına inanıldığı için, kamu görevi görmesi için çaba sarf edilir. Sermayenin denetimine karşı tekelleşmenin önlenmesine, kamusal desteğin geliştirilmesine; siyasal iktidarın karışmalarına karşı da basın özgürlüğünün ve gazetecilik mesleğinin güçlendirilmesine çalışılır. Sermaye de sadece mülkiyetine sahip olması sayesinde değil, geliştirdiği çok farklı araçlarla gazeteciliği denetimi altında tutmaya çalışır. Gazetecilere farklı statüler

tanır, ücretlerini farklılaştırır, iş güvenliğini ortadan kaldırır. Bunlar yetmez, yaşamı kolaylaştıracak olanaklar, bedava seyahatler sunar. Rahata ve konfora alışan gazetecilerin, demokrasinin güvencesi olan bir mesleğin üyeleri olmak yerine çıkar gruplarının temsilcisi haline gelmesi çok kolaydır. Bu gelişmelerin farkında olan gazeteciler mesleklerini koruyabilmek için örgütlenmeye, etik kurallarını geliştirmeye çalışırlar. Bu mücadele sürekli bir mücadeledir ve sadece gazetecilerin değil, toplumun duyarlı bütün kesimlerinin üzerinde durduğu bir konudur.

Başlangıcı, gelişimi, sonradan kazandığı önem ne olursa olsun gazetecilik her zaman sorgulanmaya açık bir meslektir. Bunun önemli nedeni kamuoyunun gözü önünde olmasıdır. Bu gerçek gazetecilere zaman içinde duyulan hatta bugün de bir ölçüde geçerli olan güvensizliği ortadan kaldırmaz: Fransız yazar Maupassant'ın (*Güzel Dost*'taki) gazetecisi, cahil, bencil ve çıkarıcıdır. Gazetenin insanların ahlakını bozduğu düşüncesi 19. yüzyılda Almanya'da dillendirilmiştir. Bunların geçmişte kaldığı, basın şimdi güvenilir bir kurum olduğu söylenemez. Toplumsal dengeler gazeteciliği etkilemektedir. Sermayenin ve siyasal iktidarın gücünün arttığı dönemlerde, gazetecilik mesleği gerilemektedir. Bu konuda da duyarlı olmak, yeni koşulların gazetecilikte de yeni dönemler başlatabileceğini, gazetecilerin bağımsızlıklarını yitirebileceklerini akıldan çıkartmamak gerekir. İlginç bir örneği hatırlatmakta yarar olabilir: *Washington Post*'un (Watergate skandalı sırasında) genel yayın yönetmenliğini yapan Benjamin C. Bradlee, 2. Dünya Savaşı sırasında Amerikan Deniz Kuvvetlerinde istihbarat subayı olarak görev yaptıktan sonra Paris'te Avrupa'ya dönük propaganda faaliyetlerini gerçekleştiren USIA'de çalışmış, Julius ve Ethel Rosenberg'lerin atom bombası sırlarını Sovyetlere sattıklarına Avrupa kamuoyunu ikna etmede CIA'ye yardım etmiştir. Yıllar sonra *Post*'a gazetecilik başarılarıyla mı yoksa "derin devlet"le olan ilişkileri ve MacCarthyçilik yılları

rındaki hizmetleri nedeniyle mi genel yayın yönetmeni olduğu konusu bizi ilgilendirmeyebilir ama kendisi “iyi bir hayat” yaşarken başkalarının yaşamlarını olumsuz etkileyen davranışlarından haberdar olmamız gerekir. Bradlee Türkiye’deki gazetecilere de örnek olabildiğine göre gazete ve gazetecilere kuşkuyla yaklaşmalıyız. İktidar hırsı, kendini dev aynasında görme, paranın baş döndüren gücü gazeteci için de tehlikeli olabilir. O vakit gazetecilik için söylenen bütün süslü sözler kişisel çıkarların gizlenmesinin aracı haline gelir.

Gazeteciliği Türkiye’de sorgulayanlar bilim insanlarından çok önce edebiyatçılar olmuştur. Dönemlerinin tanığı bu yetenekli insanlar, keskin gözlemcilikleri sayesinde gazetecilik konusunda da bize fikir verirler. Bunların ilklerinden biri Yakup Kadri Karaosmanoğlu’dur. *Hüküm Gecesi*’nde romanın kahramanı Ahmet Kerim’e günlük gazete yazarlığı konusunda şunları söyler:

“Ona bu günlük gazetecilik, mesleklerin en gücü, en bayağısı, en şerefsizi gibi geliyordu. Gerçi aslında halkı eğlendirmekten veya kendisini halka beğendirmekten başka bir manası olmayan bu mesleğin güzel ve asil tarafı yalnız sıkıntılarında ve tehlikelerinde idi. Fakat, yaz kış, her gece bir sokağın belli bir yerinde, boyanarak, süslenerek ve tıpkı bir gazeteci gibi kendisini halka beğendirmek için bin türlü yalancı işveler yaparak saatlerce bir aşağı bir yukarı dolaşan bir kaldırım orospusunun hayatı da o kadar sıkıntıyla dolu ve tehlikelerle karşı karşıya değil midir? Siyasi gazete yazarları için dayak, kurşun, hapishane veya ip varsa bu zavallı kadın için de her an bir sarhoşun yumruğu, bir katilin bıçağı, bir frengilin mikrobi vardır ve bir gazeteci okuyucularının sayısını arttırmak yoluyla bedeni ve fikri ne kadar gayret harcarsa, beş olan müşterisini ona çıkarmak için çalışan bir fahişenin harcadığı gayret de hemen hemen aynı nisbettedir... Günlük bir gazete yazarı ile bir kaldırım fahişesi arasındaki benzerlik yalnız bundan ibaret değil... Bunun da, onun da biricik sermayesi halkın budalalığıdır. Amme efkârı bunların birinde hakikat ihtiyacını, diğesinde aşk ihtiyacını tatmin ettiği-

ne inanır. Halbuki fahişenin verdiği aşk ne kadar samimi ise gazetecinin söylediği hakikat de o derece doğrudur...”

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’dan sonra Kemal Tahir ve Attila İlhan gazeteciler konusunda güven verirler. Onların gazetecileri “delikanlı” insanlardır. Güvenilir, efendi. Ama sonra Refik Erduran yetişir. Gazetecilikle ilgili gözlemleri gerçekleri yansıttığı için acıttıcıdır. *Tamirci* bunlardan biridir; gazete promosyonlarının ne tür sahtekârlıkları gizlemek için yapıldığını anlatır. Ama asıl *Domuz* romanı gazetecilerin içinde yaşadıkları koşullara ne denli uyum sağladıklarının, kamu yararı gibi kavramları ne çabuk unuttuklarının kanıtıdır. Ulusal ve uluslararası soygunculuğun aracı, savunucusu ve aktörü olarak çalışırlar. Gazete ya da televizyon sadece paravandır. Asıl olan acımasız sömürü düzeninin aracı olup, “köseyi dönmehtir”.

Türkiye’de medya Batı’da olduğu gibi sermaye sahiplerinin ve siyasal iktidarın/devletin denetimindedir. okt’a “Medyanın gücü, düzenin hâkim kesimlerinin gücüdür”, dedirten budur. Bu medya “gücün” işine gelmediğini düşündüğü için Gezi Parkı olaylarına ilişkin bilgi vermekten kaçındı. Ancak Gezi Parkı olaylarını somut ve henüz belleklerde canlı olduğu için biliyoruz. Bilmediğimiz, yazılmadığı, tartışılmadığı için öğrenemediğimiz ne kadar olay ve konu olduğundan haberimiz yok. Ülkemizdeki yabancıların sayısı, bunlara tanınan haklar ve yapılan harcamalar, depremde yaşanan yıkım ve can kayıplarının sorumluları, kamu kaynaklarının kullanımındaki usülsüzlükler gibi çok önemli konulardan haberimiz yok. Gazeteciler araştırma görevlerini şu ya da bu nedenle unutmuş görünüyorlar; gelişmelere ilgisiz, olanbitene duyarsızlar. Böyle bir durumda gazetecilik mesleğine güven duyulabilir mi? Ya da gazetecilik meslek midir? Meslek olsaydı -hekimlik, avukatlık, yargıçlık, muhasebecilik, öğretmenlik gibi- kurallarının olması gerekmez miydi? Mesleğe giriş ya da meslekten ayrılış koşulları belirlenmiş midir? Gazetecilik yapmanın hiçbir kuralı yoktur;

canı sıkılanın yapabildiği bir iş olduğuna göre meslek olduğu söylenemez. Oktay Ekşi'nin deneyimlerinin ışığında söylediği gibi bir "meşgale"dir, uğraştır. Bu nedenledir ki dün Gezi Parkı yarın bir başka olay şu ya da bu çıkar grubunun isteğine göre görmezden gelinebilecektir.

Sefa Kaplan'ın Hasan Pulur'la söyleşisinden:

S.K. - Gazetecilik bir meslek değil midir?

H.P. - Gazetecilik meslek midir? Benim de yıllardır cevabını aradığım soru bu aslında. Ben elli senedir bu işi yapıyorum, senin de en az yirmi yıl olmuştur herhalde. İkimiz de yıllardır bu işten ekmek parası kazanıyoruz, çocuklarımızı bu işten kazandığımız parayla okutuyoruz. Böyle değerlendirdiğimiz zaman, gazeteciliğin ilk bakışta meslek olması gerekir gibi görünüyor. Oysa, bir mesleği meslek yapan kurallarıdır. Herhangi bir konuda kural koymak demek, o kurallara aykırı davranışlara da müeyyideler getirmek demektir. Oysa, bizim yaptığımız işin hiçbir müeyyidesi yok. Biz bugün yalan haber yazsak, herhangi bir cezası var mı bunun? Gazetecilik eğer meslekse ve yalan haber de bu mesleğin reddettiği bir şeyse, cezasının olması gerekir. Öte yandan, meslek dediğin zaman, kendi mesleğinin tarihini bilmeyen insan, o meslekten olmaz. "Efendim her avukat Hukuk Tarihi biliyor mu?" Biliyor, okuyor çünkü. Ben öyle şeyler görüyorum ki bazen gazetelerde, "Yahu yapmayın bunu, ayıptır" demek dışında bir şey yapamıyorum. Birisi geliyor, bir yazı yazıyor, altına imzasını koyuyor ve arkasından, "Bu iş benimle başladı" diyor. Bu da son derece normal karşılanıyor. Onun için gazeteciliğin bir meslek olduğundan şüpheliyim diyorum ben."

Olaylar ve İnsanlar'ın Peşinde Bir Ömür, Türkiye İş Bankası, 2006, s.211

Gazeteciliğin bu durumdan kurtarılması gerekir. Bu sadece bir mesleğin özüne dönmesi ile ilgili bir sorun değildir. Bu aynı zamanda adına demokrasi denilen, insanların insan yerine konularak yönetilmesi anlamına gelen rejimin kurul-

masının da bir koşuludur. Bunun için de gazeteciliğin (iletişim mesleğinin) ne olduğunun ve nasıl yapılması gerektiğinin öğrenilmesi zorunludur. Bu eğitimle olacak bir iştir. Ama siyasal iktidarla medya patronları arasındaki çıkar işbirliği ile denetim altında tutulan iletişim alanının sadece eğitimle düzeltilebileceğini düşünmek fazla iyimserlik olur. Gazetecilerin meslek örgütlerinin zayıflaması işleri daha da zorlaştırmaktadır. O zaman yeni gelişen teknolojilerin bir yarar sağlayıp sağlayamayacağını gözden geçirilmesi iyi olacaktır.

İletişim ortamı, bilindiği gibi, son yıllarda baş döndürücü bir hızla yaygınlaşan yeni teknolojilerin egemenliğinde gelişmektedir. Bunun en önemli aracı internettir. Bilginin ve haberin dolaşımına olağanüstü hız kazandıran bu teknoloji giderek bütün dünyaya yayılmaktadır. Avrupa'da burjuvazi iletişim alanına nasıl gazeteyi getirdiyse, ABD'yi yönetenler (Amerikan burjuvazisi) koşullara uygun yeni bir iletişim aracını, interneti yaygınlaştırmışlardır. İnternet bilgisayar ve uydu teknolojisi demektir. Her iki alanda da ABD'nin üstünlüğü, teknoloji yaratmadaki dinamizmi bilinen bir konudur. Yaklaşık yarım yüzyıldır geliştirdikleri teknolojinin bütün kullanım boyutlarını öngördüklerini söylemek yanıltıcı olur, ama esas itibarıyla denetleyebildiklerini gördükleri andan itibaren herkesin kullanımına açtıkları da bir gerçektir. Pek çok ülke, şirket bilgisayar üretebilmektedir ama bu bilgisayarların bir işe yaramasını sağlayan programların üretimindeki üstünlük Amerikan şirketlerindedir. Kurdukları sistemin işleyebilmesini sağlayan uydu teknolojisini herkesten daha iyi denetleyebilmektedirler. İnterneti de özel bir şirket (ICANN- The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) eliyle yönetmek gibi bir öngörülerini sayesinde kimse sistemin ABD denetiminde olduğunu -hiç olmazsa yasal olarak- öne sürememektedir.

19. yüzyılda dünya üzerindeki iletişimi büyük ölçüde İngiltere ve Fransa denetliyordu. Sömürgeleriyle başkentleri arasında kurdukları telgraf ve posta sistemiyle denetledikleri ülkelerden gelen ve oraya giden mektupları, telgrafları okuyabiliyorlardı. Bugün sadece Amerikalılar tarafından yapılabilen yeni bir denetim vardır. Bütün elektronik yazışmalar, telefon görüşmeleri onlar tarafından izlenebilmektedir. Günlük yaşam bile uydular aracılığıyla onların denetimindedir. Gazete nasıl Avrupalıların işine yaradıysa, internet de Amerikalıların işine yaramaktadır. Ama şunu akıldan çıkartmamakta yarar vardır. Gazetenin en büyük yararı burjuvaziye olurken öteki toplumsal kesimler de bir yandan okuma yazmayı öğrenmede, düşüncelerini yaymada, öte yandan hoşlarına giden öyküleri, romanları okuyabilmede ondan yararlandılar. Gazetenin sınıfsal niteliği bir süre sonra herkesin iletişim aracı haline gelmesiyle görünmez hale geldi. Bu internet için de geçerlidir. Her ne kadar Amerikan hegemonyasının olağanüstü bir aracı ise de Fransız usulü soğan çorbası yapmak isteyenlerin, ödevini kestirme yoldan yapıp keyfine bakmak niyetinde olan öğrencinin, dizi izlemek, müzik dinlemek, anne babanın izin vermediği programlara bakmak isteyenlerin, kendi başına eğlenmek isteğinde olanların beklentilerine yanıt veren olağanüstü bir araç haline gelmiştir. Böyle bir aracın şu ya da bu nedenle sınırlanmasına olanak kalmamıştır. Gazete 19. yüzyılda II. Abdülhamid'in endişe kaynağıydı. Gezi Parkı sonrasında da *Twitter* Recep Tayyip Erdoğan'ın endişe kaynağı oldu. Gazetecilik artık bu mu? İnternet üzerinden yapılan bir "uğraş" mı?

Medya...

Bekir Coşkun, *Cumhuriyet*, 4 Haziran 2013

Bu olanlardan en az *iktidar* kadar sorumlusun medya...

Üç maymun oluşun...

Yalakalığın...

İkiyüzlülüğün...

Gidip iktidarın yanaşması olman yüzünden, giderek daralan yük-
reklerin meydanlarda patlamasıdır bu olanlar...

*

O çığlıklar...

Senin on yıldır çıkmayan sesinin toplamıdır...

*

Utanmadan "*Medya toplumun gözü, kulağı, sesidir*" dersin...

Kulaklarını tıkadın...

Gözünü kapattın...

Sesin çıkmadı...

Türkiye'nin başına gelenleri seni izleyenlerden gizledin...

O da tencereyi, kepeği aldı çıktı balkona, tın tın tın yayına başladı...

Sen duy diye...

*

Şu haline bak...

Meydanda, caddede, sokakta kıyamet kopuyor...

Alevler, sirenler, dumanlar kentleri sardı...

İnsanlar "*Neler oluyor?*" diye *El Cezire*'yi açtılar...

Yerli kanallardan ise sürekli yayın yapan sadece *Halk TV*...

Tüm dünya televizyonları Türkiye'de olanları bültenlerinde birinci
haber olarak verirken, sen yemek tarifi verdin...

*

Tabii ki çıkamıyorsun sokağa...

Suçu günahı olmayan genç muhabirlerin kalabalıklara yaklaştığı
zaman hakaretlerle kovalanıyorlar...

*

Patronların ihaleleri...

Çıkarları...

Tırsması...

Genel yayın yönetmeninin Başbakan'ın uçağına binme tutkusu...
Ama en çok o içindeki "yalakalık" huyu...

*

Ve dört sene önceki sözümü söylerim:

"Adam gibi medya olmazsanız, toplum kendi medyasını yaratır..."

Yarattı işte...

Başbakan kızdığına göre demek ki doğrusunu yapıyor sosyal medya...

*

Kimliğini ve saygınlığını yitirince, bu kez hem okurları kandırma-
ya, hem reklam verenleri aldatmaya, hem kendi kendini avutmaya
başladın...

Şu yayımlanan tiraj rakamlarının hiçbirisi doğru değil...

Bir başka yalan bu kez...

Sen git, kamyon dolusu kendi gazeteni satın al...

*

Sonunda...

Bu olayların bize anlattığı bir şey daha...

Oluymuş demek ki...

Sen olsan da, olmasan da...

Her şeye rağmen bildik gazetecilik, varlığını koruyacak ve mesleği yeni kuşaklara öğretecek gibi görünüyor. Ama bu gazetecilik, siyasal iktidar ve sermaye arasında sıkışmışlığın getirdiği sorunları aşmadıkça, yeni gazeteciliğin ön plana çıkması, güçlenmesi de kaçınılmaz. Sorunlara duyarlı, dile getirme isteği ve cesaretine sahip herkesin yeni olanakları kullanarak gazeteci olması mümkün görünüyor. Bu süreç gazetecilere mesleklerine sahip çıkma fırsatını yarattığı ölçüde dengeli bir gelişmeden söz edilebilir. Bir bakıma yeni bir mektepli/alaylı ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu deyim eskiden eğitilmiş ve çekirdekten yetişme gazeteciler için kullanılırdı. Bugün yeni teknolojilerle haber ve bilgi paylaşanlarla geleneksel gazetecileri anlatmakta kullanılabilir. Mekteplilerin gelecek nesli oluşturduğunu bildiğimize göre ileriye umutla bakabiliriz. Ama önce izleyen sayfalarda aktarılanların özümsemesine odaklanalım.